

документів повинно стати в край важливим завданням для світової спільноти саме сьогодні, для того, щоб звести до мінімуму таке суспільно небезпечне явище як – «корупція», щоб якісні, не корумповані органи державної влади працювали на благо країни та всіх громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам в зарубіжних країнах та адаптація їх досвіду в Україні. *Вісник Української академії державного управління*. 2002. № 3. С. 56–59.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 25.09.2019).

3. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? *Вечерний Харьков*. 2009. № 143.

4. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції // Stepup.press : портал. URL: <https://stepup.press/social/item/412-mijnarodnij-dosvid-shodo-zapobigannja-ta-protidiji-korupcii> (дата звернення: 25.09.2019).

Одержано 30.09.2019

УДК 343.353.1

Вадим Борисович ХАРЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

*завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СЛУЖБОВИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ, ЯК ПРОЯВ КОРУПЦІЇ

Визначаючи термін «корупція», ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [6] наголошує на тому, що її утворює використання відповідною службовою особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди. Звертає на себе увагу, що при визначенні цього терміну законодавець зазначає на використання службовою особою не тільки наданих їй службових повноважень, а й «пов'язаних з ними можливостей» як діянь, що є альтернативними одне одному, використовуючи розділовий сполучник «чи».

Водночас, від вирішення наведеного питання залежить не тільки визначення обсягу, змісту та сутності поняття «зловживання

службовою особою своїм службовим становищем» у теорії кримінального права, а й визначення межі застосування як загальних складів службових зловживань, так і спеціальних видів службових зловживань, що визнаються корупційними злочинами. Безумовно, будь-яке службове зловживання передбачає використання винним тих повноважень, якими відповідна особа наділена за службою, тобто дій, що входять до службової компетенції винного. На цьому наголошується і у роз'ясненнях ПВС України, який у п. 5 постанови від 26 грудня 2003 року № 15 зазначає, що зловживаючи владою або службовим становищем «... службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження (ст. 364 КК)» [7].

Водночас, одні науковці стверджують, що реалізація такої компетенції не виключає можливості вчинення службовою особою відповідної протиправної поведінки, що обумовлена статусом винного, посадою, яку він обіймає, авторитетом органу, який він представляє, і таким чином впливати на поведінку як підлеглих йому осіб, так і осіб, які працюють в інших підприємствах, установах чи організаціях [8, с. 60; 1, с. 62–64]. Але такі підходи свідчать про розширене тлумачення поняття «використання службового становища». Безумовно, слід погодитися з позицією О. Я. Светлова, що використання авторитету відповідного органу або посади, що й обумовлює можливість вчинення такою службовою особою певної протиправної поведінки або можливість впливу на інших осіб з метою схилити їх до такої поведінки, повинні віднайти своє відображення у кримінально-правовій кваліфікації вчиненого [9, с. 46]. В. Г. Хашев наголошує, що службова особа при зловживанні у будь-якій формі прагне скористатися своїм службовим становищем, що завбачує як наявність передбачених законами й іншими нормативними актами повноважень (обов'язків і прав), так і наявність фактичних можливостей, що надає йому сам авторитет посади (її загально визнана вага, важливість, вплив) [10, с. 36].

Разом з тим, навряд чи можна погодитися з позицією наведених авторів щодо можливості віднесення до підстав кримінальної відповідальності службової особи використання нею будь-яких фактичних можливостей, що надає винному відповідну посаду, адже за таких умов службова особа, вчиняючи відповідну суспільно небезпечну поведінку, використовує не надані їй повноваження за службою або тією посадою, що вона займає (на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України – ст. 19 Конституції України), а зловживає довірливим ставленням оточуючих до неї через таку посаду або авторитет органу

державної влади, місцевого самоврядування, відповідного підприємства, установи чи організації.

Безумовно, що таким чином, зловживаючи довірою до себе як представника відповідного органу або особи, яка займає відповідну посаду, службова особа має можливість одержати неправомірну вигоду, якої (можливості) вона би була позбавлена без такого ставлення до себе. Водночас, на нашу думку, способом протиправної поведінки є не використання службовою особою наданих їй відповідним нормативно-правовим актом повноважень (прав та обов'язків), що і обумовлюють службове становище винного, а зловживання довірою до себе через займану посаду або авторитет відповідного органу.

При цьому, зловживання довірою як вид обману може полягати у використанні винним довірливих відносин з іншою особою, що можуть бути засновані як на родинних чи сусідських відносинах, знайомстві, цивільно-правових відносинах, так і обумовлені службовими відносинами (посадою, підпорядкуванням, авторитетом тощо) [4, с. 175]. Наявність такого способу одержання будь-якої вигоди жодним чином не виключає підстав кримінальної відповідальності за відповідне суспільно небезпечне діяння. Більш того, диспозиції статей 262, 308, 312, 313, 357 та 410 КК України, що зазначені у примітці до ст. 45 КК України як корупційні злочини, передбачають заволодіння відповідними предметами шляхом зловживання службовим становищем та шляхом шахрайства (обману або зловживання довірою) як альтернативні способи їх вчинення.

У випадку ж, коли авторитет особи, що обумовлений посадою, яку вона займає, або органу, в якому вона обіймає відповідну посаду, використовується винним з метою схиляння інших осіб до вчинення протиправної суспільно небезпечної поведінки, зазначене повною мірою узгоджується з положеннями ч. 4 ст. 27 КК України, відповідно до яких способи підбурювання до вчинення злочину можуть бути якими-небудь: умовляння, підкуп, погроза, примус або іншим чином, тобто перелік способів підбурювання до вчинення злочину не є вичерпним і охоплює будь-який вплив на іншого співучасника з метою схилити його до вчинення злочину [5, с. 128]. Саме тому, на нашу думку, схиляння іншої особи до вчинення злочину шляхом використання службовою особою авторитету органу або посади слід розглядати як підбурювання іншого співучасника до вчинення злочину «іншим чином». У такому випадку скоєний злочин слід розглядати як вчинений у співучасті, а при призначенні покарання суд повинен враховувати характер та ступінь участі кожного з співучасників у злочині (ч. 5 ст. 68 КК України).

Тому ми цілковито підтримуємо позицію В. Ф. Кириченка, який пропонує кваліфікувати випадки використання службовими особами авторитету своєї посади для скоєння злочинних діянь не у тих підприємствах, установах чи організаціях, де вони працюють, як підбурювання до скоєння того чи іншого службового злочину [2, с. 62]. Також ми поділяємо підходи криміналістів, які під використанням службового становища розуміють тільки такі діяння службової особи, які вчиняються у межах її службової компетенції, у рамках обов'язків та прав, якими вона наділена в процесі своєї службової діяльності та при виконанні службових обов'язків [2, с. 63]. На нашу думку, не можуть визнаватись службовим зловживанням такі дії службової особи, які нею були вчинені з використанням лише свого службового авторитету (як правило, не у тій установі або підприємстві, де вона працює), а не прав і повноважень, наданих за службою.

Так, М. Й. Коржанський, не погоджуючись з тим, що зловживанням владою або службовим становищем можна визнавати використання службовою особою можливостей, пов'язаних з її посадою, зазначає: «Незрозуміло про які можливості йдеться. Поєднані ці можливості з використанням службовою особою наданих їй повноважень чи ні. Тому що закон не називає використання можливостей злочином. І якщо особа, вчиняючи певні дії, не використовує наданих їй повноважень, то вона не є службовою особою, бо чим ще іншим відрізняється службова особа від приватної» [3, с. 279].

Отже, із наведеною законодавчою конструкцією терміну «корупція» навряд чи можна погодитися, адже таке широке тлумачення даної ознаки на практиці призведе до необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення службових осіб, які вчиняли діяння, не пов'язані з виконанням службових обов'язків, і у діях яких склад службового зловживання може бути взагалі відсутнім, або має місце склад іншого злочину. Цілком обґрунтованим вважаємо позицію ПВС України, який в п. 2 постанови від 26 грудня 2003 року № 15 наголошує, що при розгляді справ про перевищення влади або службових повноважень суди повинні, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створювати необхідні умови для виконання сторонами їхніх процесуальних обов'язків та здійснення наданих їм прав, зокрема щодо з'ясування всіх фактичних обставин справи; службового становища й кола повноважень особи, обвинувачуваної у вчиненні злочину; мотиву, мети і характеру вчинених дій, їх зв'язку зі службовим становищем зазначеної особи [7], ставлячи таким чином у залежність сам факт вчинення службового злочину із службовим становищем такої особи, а ні тими можливостями, які обумовлюють відповідне становище.

Список бібліографічних посилань

1. Здравомыслов Б. В. Должностные преступления. Понятие и квалификация. М. : Юрид. лит., 1975. 168 с.
2. Кириченко В. Ф. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. М. : АН СССР, 1959. 184 с.
3. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 415 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 677 с.
5. Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 237 с.
6. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 27.09.2019).
7. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03> (дата звернення: 27.09.2019).
8. Сахаров А. Б. Ответственность за должностные злоупотребления по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1956. 211 с.
9. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления / отв. ред. И. П. Лановенко. Киев : Наук. думка, 1978. 303 с.
10. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 258 с.

Одержано 29.09.2019

УДК 343.9:658:343.352

Інна Олександрівна ХРИСТИЧ,

кандидат економічних наук, доцент,

старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України (м. Харків)

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСЯГІВ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ

Зараз більшість населення вважає що головна загроза існування нашої країни, а також її подальшого успішного розвитку є існування корупції в Україні. На жаль, корупцією в нашій країні пронизані всі